

Список використаних джерел:

- Бжезинский З. Великая шахматная доска: господство Америки и его геостратегические императивы. Перевод О. Ю. Уральской / Збигнев Бжезинский. – М.: Международные отношения, 1999. – 256 с.
- Киссинджер Г. Дипломатия / Генри Киссинджер. Пер. с англ. В. В. Львова / Послесл. Г. А. Арбатова. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
- Brzezinski Z. The Group of Two that could change the world / Z. Brzezinski // Financial Times. – 2009, January, the 13th.
- Clinton H. Security and Opportunity for the Twenty-first Century / H. Clinton // Foreign Affairs. – November/December 2007. – Vol. 86, № 6. – P. 2-18.
- The National Security Strategy of the United States of America. The cover letter of the President. Chapter VIII [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf>.
- Global Trends 2025: A Transformed World [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html.
- Свешников А. А. Концепции КНР в области внешней политики / А. А. Свешников // Китай в мировой политике. – М.: МГИМО; РОССПЭН, 2001. – С. 93-143.
- Модельски Дж., Томпсон У. Волны Кондратьева, развитие мировой экономики и мировая политика / Дж. Модельски, У. Томпсон // Вопросы экономики. – 1992. – № 10. – С. 49-57.
- Волохова А. Изменения во внешнеполитических концепциях КНР (взгляды китайских политологов) / А. Волохова // Проблемы Дальнего Востока. – 2006. – № 3. – С. 74-82.
- Madam Secretary. A Memoir: Madeleine K. Albright and Bill Woodward. – Washington: Miramax Books, 2005. – 736 p.
- Стратегия национальной безопасности США. Стратегия вовлеченности в международные дела и распространения демократии в мире // США: экономика, политика, идеология. – 1995. – № 1-2. – С. 117-125.
- Joint US-China Statement 29 October, 1997 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/zywj/t36259.htm>.
- The White House Office of the Press Secretary. Remarks by the President and First Lady in Discussion on Shaping China for the 21st Century. 30.06.1998 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.pub.whitehouse.gov/urires/12R?url:pd://-oma.eop.gov.us/1998/7/1/5.text.1>.
- Gershman J. Using China as a Proxy: Risks and Errors / J. Gershman // Foreign Policy. – Winter, 1999. – P. 32-40.
- Valentino B. Small Nuclear Powers and Opponents of Ballistic Missile Defense in the Post-Cold War Era / B. Valentino // Security Studies. – Winter 1997/1998. – Vol. 7. – № 2. – P. 215-234.
- Chen Zhimin, Zang Zhijun. Embracing or Balancing: China's Search for a Japan Strategy? / Chen Zhimin, Zang Zhijun // International Review (Shanghai Institute for International Studies). – 2004. – Vol. 36. – P. 26-38.
- Vogel E. Why Trade Will Win / E. Vogel // New York Times. – 1999, November 15. – P. 2.

Надійшла до редколегії 23.08.17

В. Головченко, д-р полит. наук, проф.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

АМЕРИКАНО-КИТАЙСКАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ФОРМИРОВАНИЯ НЕСТАЦИОНАРНОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ВОСТОЧНОЙ АЗИИ

В статье осуществлен сравнительный анализ концептуальных основ восточноазиатской политики США после холодной войны, особое внимание уделено выяснению причин международно-политической конфликтности между США и КНР. При всей разновекторности идеологических постулатов развития двух государств они, скорее, заинтересованы в партнерстве, чем в соперничестве. Взвешенность и ответственность поведения, готовность идти на уступки, уровень экономической взаимозависимости засвидетельствовали прагматическую основу взаимодействия этих ведущих акторов международных отношений, свободную от идеологии и мессианства, а также наличие глубинных внутреннеполитических факторов для осуществления ими определенных скоординированных действий на международной арене. Приобщая КНР к международным организациям, особенно экономическим, США, в то же время, прибегают к эффективным средствам для сдерживания ее гипотетических лидерских амбиций.

Ключевые слова: американо-китайские отношения, глобализация, политика, стратегическое соперничество.

V. Holovchenko, Doctor of Political Sciences, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

AMERICAN-CHINESE COMPONENT OF THE NON-STATIONARY SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS IN THE EASTERN ASIA FORMATION

The article spotlights comparative analysis of the concept principles of the U.S. East-Asian policy after cold war, special attention is paid to examination of reasons of the international-political conflicts between USA and PRC. Given the diversity of the ideological postulates of the development of the two states, they are more likely to be interested in partnership than in rivalry. Weighed and responsible behavior, willingness to make concessions, the level of economic interdependence witnessed a pragmatic basis for the interaction of these leading actors in international relations, which is free from ideology and messianism, as well as the presence of deep internal political factors for the implementation of certain coordinated actions in the international arena. By bringing the PRC to international organizations, especially economic organizations, the US, at the same time, resorts to effective means to contain its hypothetical leadership ambitions.

Key words: the American-Chinese relations, globalization, policy, strategic rivalry.

УДК 327(470+571)

А. Гольцов, канд. геогр. наук, докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЄВРАЗІЙСЬКА СТРАТЕГІЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ІНТЕГРАЦІЙНИЙ ВИМІР

Для сучасної геостратегії Російської Федерації залишається надзвичайно важливим забезпечення максимального контролю над пострадянським (євразійським) простором. Вона намагається зберегти інститути Співдружності незалежних держав як інструменти для управління міжнародним співробітництвом на пострадянському просторі. Головним геоекономічним напрямом євразійської стратегії Росії є подальший розвиток інтеграційного об'єднання – Євразійського економічного союзу. Створення ЄАЕС принесло Росії лише невеликі економічні вигоди, у цілому функціонування інтеграційного угруповання має невисоку результативність. Інші країни-члени ЄАЕС прагнуть забезпечити свої економічні інтереси та зберегти державний суверенітет. Росія намагається підвищити ефективність функціонування Організації договору колективної безпеки як військово-політичного альянсу для захисту від воєнних, терористичних та інших загроз. Стратегія Росії націлена на зміцнення геополітичних позицій в Східній Європі, на Кавказі та в Центральній Азії. Регіональний євразійський проект РФ ("Мала Євразія") має бути сполучений з іншими проектами міжнародного співробітництва у рамках "Великої Євразії". Конкуренція з боку Китаю, особливо проект "Економічний пояс Шовкового шляху" послаблює стратегічні позиції Росії в Центральній Азії. Численні внутрішні та зовнішні чинники перешкоджають Росії в реалізації стратегії євразійської інтеграції.

Ключові слова: євразійський простір, геостратегія, "Мала Євразія", геоекономічний проект, економічна інтеграція, Євразійський економічний союз.

У сучасному світі відбуваються неоднозначні зміни – поряд з процесами глобалізації посилюється тенденція до активізації регіональної інтеграції. Провідні держави

намагаються очолити регіональні процеси задля забезпечення власних інтересів. Для багатьох країн провідними стимулами участі в регіональних об'єднаннях слу-

гують у першу чергу економічні інтереси, а також потреби у захисті безпеки. За нинішніх умов влада Російської Федерації втілює стратегію, спрямовану на забезпечення якомога дієвішого контролю над країнами пострадянського простору, котрий (за винятком країн Балтії) у сучасному політичному дискурсі досить часто іменують "євразійським".

Серед західних дослідників російської стратегії на пострадянському просторі варто назвати А. Аслунда, З. Бжезінського, Р. Елісона, С. Корнела, М. Ларюель, Н. Макфарлейна, Н. Попеску, С. Ф. Стара, Д. Трейсмана, А. Ферарі, Г. Хейла та ін. У російській науці різноманітним аспектам євразійської інтеграційної політики РФ присвячені праці В. Ачкасова, С. Беспалова, Т. Бордачова, Є. Винокурова, С. Глазьева, Т. Гузенкової, В. Іноземцева, С. Караганова, Д. Треніна та ін. Дуже актуальна для України проблематика стратегії РФ щодо пострадянських країн досліджується у працях таких вітчизняних вчених, як О. Волошин, М. Дорошко, О. Ірхін, Л. Коврик-Токар, О. Кондратенко, П. Пашковський, Г. Перепелиця, О. Скребець, Л. Чекаленко та ін.

Мета статті: виявлення змісту сучасної євразійської стратегії РФ та основних напрямів реалізації її інтеграційних проектів на пострадянському просторі.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. термін "Євразія" не лише в країнах колишнього СРСР, а і на Заході став вживатися, крім свого традиційного значення назви континенту, ще й для найменування пострадянського простору "без конотацій радянської спадщини" [1]. За пропозицією Т. Шаклеїної, щодо пострадянського простору (за винятком Грузії та країн Балтії) іноді вживається назва "Мала Євразія" [2, с. 41]. Після руйнації Радянського Союзу в новоутворених державах (крім країн Балтії) при владі утвердилися "патрональні" угруповання [3], утворивши відповідні ієрархічні структури. Характерно, що ці "клікократії" [4] набули формальних ознак демократичних режимів. В окремих пострадянських країнах, особливо Центральній Азії, такі режими з їхніми ієрархічними пірамідами виявилися досить стійкими і навіть демонструють тенденцію до самовідтворення.

Серед інших нових незалежних країн Росія виділялася насамперед своїми розмірами (найбільша держава у світі), багатством природних ресурсів (зокрема, енергетичних) та потужним економічним потенціалом. В "ельцинську" добу в політичному та економічному житті Росії запанували номенклатурно-олігархічні кліки, а наприкінці ХХ ст. сформувалася неформальна спілка між "силовиками" (насамперед із ФСБ) та частиною олігархічних угруповань, і на початку ХХІ ст. при владі утвердилася, з досить критичного погляду, "путінська клептократія" [5]. Єдиний "клетократичний" центр ухвалення рішень (ЦУР) створив політичний режим "суверенної демократії" (де-факто авторитарний) і встановив досить жорсткий контроль над регіонами, стратегічними галузями економіки, культурно-інформаційним простором РФ. Показово, що за період 2005-2015 рр. частка держави у ВВП Росії зростає з 35 до 70% [6].

Сучасна владна верхівка на чолі з президентом В. Путіним, виходячи з власних інтересів, кулуарно визначає геостратегію РФ й розробляє заходи щодо її здійснення – геополітичні та гео економічні проекти. Геостратегічною перевагою Кремля є концентрація в його руках економічних ресурсів і влади, що надає можливість без бюрократичних перешкод досить оперативно втілювати стратегічні рішення в життя. А офіційні інститути "суверенної демократії" покликані надавати "легітимність" зовнішньополітичним заходам Кремля (іноді постфактум). Отже, правляча верхівка РФ самочинно визначає стратегію і тактику держави. Натомість, правлячі еліти

західних держав – головних геополітичних конкурентів РФ, при розробці та втіленні своїх геостратегій мають враховувати інтереси інших впливових елітних угруповань і здобувати підтримку повноцінних інститутів ліберальної демократії, а також розвиненого громадянського суспільства. Висловлюються оцінки, що за нинішніх умов "блискучої ізоляції" на міжнародній арені Росія може досягати своїх зовнішньополітичних цілей "з вільними руками" [7].

Стратегію РФ протягом перших двох президентських каденцій В. Путіна Н. Гулд-Девіс кваліфікував як "суверенну глобалізацію" (по аналогії із "суверенною демократією"), що полягала у поєднанні забезпечення економічного зростання та політичного контролю і стала важливою складовою російської зовнішньої політики [8, р. 8]. Надалі ця стратегія все більше набувала неоліберальних рис. Втілення гео економічних та геополітичних проектів на пострадянському просторі підпорядковано інтересам Кремля та пов'язаних з ним корпорацій. За численними експертними оцінками, значні кошти від зовнішньоекономічної діяльності Росії йдуть саме на особисте збагачення правлячої еліти. У геостратегії РФ (як і колишнього СРСР) геополітичні інтереси досить часто мають перевагу над гео економічними. Залучення Росією інших пострадянських країн до співробітництва супроводжується, як правило, щедрим економічним стимулюванням.

На світовому рівні геостратегія РФ націлена на формування багатополлярного порядку, в якому вона має прагне закріпити за собою статус "однієї з лідируючих світових держав" [9]. З позицій Росії необхідність реформування світового порядку диктується потребою утворити "баланс сил" проти США та всього Заходу. На макрорегіональному рівні вельми важливою перспективною метою для Росії вважається побудова разом Китаєм та багатьма іншими країнами "Великої Євразії" [10, с. 20]. Як найпотужніший актор, саме КНР спроможна очолити інтеграційні процеси в рамках цього проекту. Основним міжнародним інститутом для створення "Великої Євразії" покликана слугувати розширена Шанхайська організація співробітництва (ШОС), котру Росія, ймовірно, сподівається використати для "збалансування" впливу Китаю. У російській геостратегії залишається актуальним прагнення використання "свого унікального географічного положення для збільшення транзитних вантажопотоків з метою оптимального розвитку торговельно-економічних зв'язків між Європою та Азійсько-Тихоокеанським регіоном" [11]. За умов протистояння із Заходом унікальна "євразійська" сутність Російської держави часто використовується для маніфестації її особливості, навіть "центральної" ролі в інтеграційних процесах на теренах усїєї Євразії.

У "путінську" добу на регіональному рівні актуалізувався такий пріоритетний напрям зовнішньої політики РФ, як "відновлення російського впливу на колишні радянські держави" [12, р. 56]. Варто погодитися з думкою, що "Росія вважає весь цей регіон сферою своїх життєвих інтересів і зберігає за собою право втручання у справи цих країн з метою "захисту інтересів російських громадян" [13, с. 69]. Реалізуючи свою регіональну геостратегію, Росія прагне до того, "щоб Захід визнав російську сферу впливу в колишньому радянському просторі (за винятком прибалтійських держав)" [14]. За оптимістичними оцінками, РФ спромоглася "частково зупинити і навіть, можливо, обернути назад розпад пострадянського та історичного російського імперського простору" [10, с. 15], на якому Росія позиціонує себе в якості сили, що спроможна врегулювати конфлікти та протистояти деструктивному впливу зовнішніх акторів. Проте успіху "великої стратегії" сучасної РФ дуже шкодить те, що набір її ін-

струментів "сильно перекошений в бік маніпулятивних, примусових та підривних" [15, р. 80].

Після розпаду СРСР була сформована Співдружність незалежних держав (СНД), котра зіграла свою позитивну роль у процесі мирного "розлучення" колишніх радянських республік. Проте згодом інститути Співдружності виявилися неспроможними забезпечити взаємовигідну співпрацю нових незалежних країн, котрі були зацікавлені насамперед у повноцінній зоні вільної торгівлі (ЗВТ). Довгоочікуваний Договір про ЗВТ у рамках СНД був укладений лише 18 жовтня 2011 р., проте у ньому все ж передбачалася низка вилучень щодо експорту чи імпорту тих чи інших товарів. Нині досить аморфні структури СНД мають низьку ефективність функціонування. Однак РФ офіційно "працює над подальшою реалізацією потенціалу СНД, зміцненням Співдружності в якості впливової регіональної організації, форуму для багатостороннього політичного діалогу" [11]. Очевидно, влада РФ намагається використовувати механізми СНД для регулювання процесів на пострадянському просторі і забезпечення своїх інтересів, особливо у відносинах з тими країнами СНД, що не є членами ЄАЕС – Молдовою, Азербайджаном, Таджикистаном, Узбекистаном і навіть Україною, котра поки що офіційно не припинила участі в СНД.

Досить масштабним проектом розбудови очолюваної Росією гео економічної структури на теренах пострадянського простору постав Митний союз (МС), котрий розпочав діяльність у 2010 р. у складі РФ, Білорусі та Казахстану. З 2012 р. став функціонувати Єдиний економічний простір (ЄЕП) на теренах тих самих країн. Ще в 2011 р. В. Путіним програмувалося, що МС та ЄЕП утворять основу "для формування в перспективі Євразійського економічного союзу" [16]. Було запропоновано "модель потужного наднаціонального об'єднання, спроможного стати одним з полюсів сучасного світу і при цьому відігравати роль ефективної "зв'язки" між Європою і динамічним Азійсько-Тихоокеанським регіоном" [16]. Йшлося про проект створення повноцінного економічного союзу, і при цьому наголошувалося, що "Євразійський союз будуватиметься на універсальних інтеграційних принципах як невід'ємна частина Великої Європи, об'єднаної спільними цінностями свободи, демократії та ринкових законів" [16]. Отже, майбутній Євразійський економічний союз (ЄАЕС) прогнозувався в якості складової ліберальної "Великої Європи" та рівноправного партнера ЄС.

29 травня 2014 р. в Астані був підписаний Договір про створення ЄАЕС задля "подальшого поглиблення інтеграції, усунення бар'єрів для вільного руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також проведення скоординованої, узгодженої чи єдиної політики в ключових галузях економіки" [17]. З 2015 р. розпочалося функціонування формально рівноправного регіонального економічного об'єднання РФ, Білорусі та Казахстану. Приєднання до ЄАЕС у тому ж році Вірменії та Киргизстану було зумовлене насамперед геополітичними інтересами Росії і потягло за собою "додаткові труднощі та проблеми в економічному розвитку та інтеграційному будівництві" [18, с. 6].

Для РФ успішна реалізація проекту ЄАЕС має забезпечити не лише гео економічний, а й геополітичний контроль над пострадянським простором, надати можливість досягнути реального статусу одного із "полюсів" сучасного світу. За оцінкою Н. Попеску, "для багатьох у Росії Євразійський союз не лише економічний проект, а сходінка на шляху до більшої, великої Євразії" [19, р. 17]. З позицій Росії, ЄАЕС покликаний "стати майданчиком для реалізації спільних інфраструктурних та

інвестиційних проектів" [11]. Впливовим російським політиком В. Якуніним було запропоновано обґрунтування створення Транс-Євразійський поясу "Razvitie" (ТЕПР) як гео економічного, геополітичного та геокультурного проекту [20, с. 19]. В якості "стрижнів" ТЕПР мають слугувати залізничні магістралі Транссіб та БАМ. З приєднанням до реалізації проекту іноземних партнерів – Китаю, Японії, Південної Кореї та інших країн, він може набути трансконтинентального значення. Створення потужної смуги інтегрального розвитку сучасних галузей економіки від Тихого океану до Атлантики в першу чергу відповідає стратегічним інтересам Росії. У 2015 р. той же В. Якунін запропонував інтегрувати ТЕПР з "Економічним поясом Шовкового шляху", проте китайська сторона поки що не виявила бажання підтримати такий проект.

Небезпечною для Росії оголошено діяльність створюваних без її участі "міждержавних економічних об'єднань у сфері регулювання торговельно-економічних та фінансово-інвестиційних відносин, що може завдати шкоди національним інтересам РФ" [21]. Очевидно, йдеться про формування західних гео економічних структур, перспективний розвиток "Східного партнерства" чи відновлення об'єднання ГУАМ.

Інтеграція пострадянських країн за неформального лідерства Росії проголошується найкращою можливістю для забезпечення їхніх зовнішньоекономічних інтересів. Очікувалося, що утворення ЄАЕС призведе до зниження цін на широкий асортимент товарів, підвищення продуктивності праці, зростання конкурентоспроможності продукції країн Союзу на світовому ринку, підвищення рівня зайнятості населення, загального підвищення рівня життя в країнах-членах тощо. Проте, внаслідок реалізації російських гео економічних проектів, у пострадянських країнах фактично відбувається консервація нинішніх економічних систем з переважанням сировинних та традиційних галузей. Навіть у самій Росії розвиток сучасних високотехнологічних виробництв пов'язаний нині зі значними труднощами, зокрема внаслідок недостатнього фінансування та дії західних санкцій. Антиросійські санкції позначилися і на економіці її головних партнерів – Казахстану та Білорусі.

Нинішній розвиток ЄАЕС свідчить про лише незначні економічні досягнення. За підсумками 2016 р. приріст ВВП Союзу склав -0,1%, проте очікується, що за 2017 р. ВВП зросте на 0,9%, за 2018 р. – на 1,5% і за 2019 р. – на 1,5%; щодо РФ відповідні показники: -0,2%; 0,8%; 1,4%; 1,4% [6]. Таким чином, передбачається повільне зростання економіки РФ та ЄАЕС в цілому, хоча позитивні прогнози в середньостроковій перспективі спираються на сподівання щодо подальшого зростання цін на нафту – з 46,0 \$ за барель (марки "Брент") у 2016 р. до 60,4 \$ у 2019 р. [6]. У Росії накопичуються проблеми, відбулося навіть економічне зниження, тому вона не матиме можливості "у найближчі роки економічно підтримувати та субсидювати союзників" [10, с. 10]. Варто погодитися з критичною оцінкою, що "ЄАЕС так і не став міцним економічним об'єднанням, його наднаціональні органи не запрацювали, а домінування Росії викликає в учасників зростаюче роздратування" [22]. Періодично виникають економічні суперечки між партнерами, особливо між РФ та Білоруссю. Прогнозоване В. Путіним ще в 2011 р. партнерство ЄАЕС із ЄС [16] виявилось нездійсненим. Взагалі спостерігається неприязне ставлення західних країн до євразійського проекту Росії, особливо США "рішуче виступають проти відродження єдиного політичного простору в серці Євразії" [23, р. 123].

Військово-політичний напрям євразійської інтеграційної стратегії Росії передбачає подальший розвиток

Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ). РФ виступає за її перетворення на "авторитетну багатофункціональну міжнародну організацію, спроможну протистояти регіональним викликам та загрозам воєнно-політичного та воєнно-стратегічного характеру" [9]. Воєнною доктриною РФ від 2014 р. серед пріоритетів військово-політичного співробітництва названа "консолідація зусиль в удосконаленні сил та засобів системи колективної безпеки ОДКБ в інтересах забезпечення колективної безпеки та спільної оборони" [24]. Характерно, що РФ "розглядає збройний напад на державу-члена ОДКБ як агресію проти всіх держав-членів ОДКБ і здійснить у такому разі заходи у відповідності з Договором про колективну безпеку" [24]. У Стратегії колективної безпеки ОДКБ на період до 2025 р. заявлено про прагнення забезпечувати "колективну безпеку, територіальну цілісність на суверенітет держав-членів Організації з використанням усіх сил та засобів, що є в їхньому розпорядженні" [25]. Отже, спостерігається прагнення Росії та її союзників використати багатий досвід створення та розвитку НАТО. Варто зазначити, що положення ОДКБ щодо спільної оборони є значно "гнучкішими" від прийнятих у НАТО.

За сучасних умов серед негативних факторів, що можуть впливати на колективну безпеку, у Стратегії виділено "застосування технологій так званих "кольорових революцій" та "гібридних війн"" [25], а серед зовнішніх викликів та небезпек зазначена "діяльність, спрямована на дезорганізацію державної влади та зміну конституційного устрою в державах-членах ОДКБ" [25]. Для зміцнення своєї провідної ролі в ОДКБ і на євразійському просторі в цілому Москва досить ефективно шантажує пострадянські "клікократії" загрозою "кольорових революцій".

Попри намагання Кремля використовувати ОДКБ як інститут для прихованої гегемонії щодо країн-партнерів, останні, беручи участь у численних спільних заходах, усе ж проводять політику, спрямовану на максимальне забезпечення свого суверенітету. Для Казахстану, Киргизстану та, особливо, Таджикистану членство в ОДКБ надає можливість протидіяти зовнішнім загрозам, у першу чергу з боку ісламістських екстремістських угруповань з нестабільного Афганістану. Росія підтримує своїх військово-політичних партнерів у стратегічно важливих регіонах, допомагає їм у захисті безпеки, і при цьому "партнери розділяють з нею відповідальність лише за регіон, в якому знаходяться" [7]. Для країн-партнерів такий фактичний "розподіл обов'язків" є досить вигідним, а от для самої Росії – вельми витратним.

Варто висловити припущення, що Росія у своїй стратегії на пострадянському просторі прагне сполучити проекти ЄАЕС та ОДКБ. Їх вважається за доцільне наповнювати конкретним змістом, "вбудовувати до ширших (євразійських) політико-економічних конфігурацій" [10, с. 21]. Вже нині обидві структури майже симетричні за складом – лише Таджикистан (член ОДКБ) ще не вступив до ЄАЕС. Росія зацікавлена в максимальному охопленні країн-союзників мережами взаємодії під своєю егідою. А от щодо решти пострадянських країн Росії пропонується мінімально витратне підтримування стабільності в них, а також проведення політики, спрямованої на "недопущення розширення інших союзів, що загрожують російським інтересам" [10, с. 21]. Серед основних викликів та загроз для економічної безпеки Росії виділено "підвищення конфліктного потенціалу в зонах економічних інтересів РФ, а також поблизу її кордонів" [21]. Основним джерелом небезпек для себе Росія, очевидно, вважає просування Заходу (ЄС та НАТО) на євразійський простір.

Російська влада сподівається з вигодою для себе сполучити ЄАЕС з китайським проектом "Економічний пояс Шовкового шляху". Проте для РФ очевидна небезпека подальшого посилення впливу значно потужнішого Китаю на інтеграційні процеси на євразійському просторі. КНР надає пострадянським країнам великі кредити, здійснює інвестування численних інфраструктурних та виробничих об'єктів. Особливо відчутно посилюється геоекономічні позиції КНР в Центральній Азії. При цьому Китай, як і раніше, намагається не давати будь-яких твердих зобов'язань щодо захисту безпеки в регіоні [26, р. 46]. За цих умов російська геостратегія, очевидно, націлена на регіональне "збалансування" Китаю та обмеження його впливу на ОДКБ. Водночас РФ змушена координувати з КНР свою стратегію в Центральній Азії. Держави цього регіону залишаються зацікавленими в збереженні економічної та військової присутності РФ та розвитку спільних з нею інтеграційних процесів. У цілому в Центральній Азії стратегія РФ спрямована на зміцнення своїх геополітичних позицій. На близьку перспективу можливе розширення ЄАЕС за рахунок приєднання бідного та вельми проблемного Таджикистану, що навряд чи сприятиме успішності євразійської інтеграції.

На Південному Кавказі РФ підтримує своїх сателітів Абхазію та Південну Осетію і намагається зберегти вплив на союзника – Вірменію. "Заморожений" (іноді "тліючий") конфлікт в Нагірному Карабаху дає Росії можливість демонструвати свою миротворчу активність, водночас фактично шантажуючи Азербайджан можливістю втручання на боці Вірменії. Крім Росії, на Кавказі здійснюють геостратегічні проекти країни Заходу (зокрема США), Туреччина та Іран. До того ж, постають перспективи здобуття геоекономічних позицій Китаєм. Нині на Кавказі РФ реалізовує геостратегію, націлену на підтримання "статус-кво", оскільки розширення євразійської інтеграції в регіоні малоймовірно.

Для Росії серед основних зовнішніх воєнних небезпек у першу чергу визначено "нарощування силового потенціалу" НАТО та "наближення військової інфраструктури країн-членів НАТО до кордонів РФ" [24]. Саме у Східній Європі Росія межує з країнами ЄС та НАТО, саме тут нині спостерігається геополітичне протистояння між нею та Заходом. У березні 2014 р. війська РФ були нелегально введені на територію українського Криму, забезпечили російський контроль над півостровом та проведення так званого "референдуму". Приєднання Криму разом із Севастополем до складу РФ відбулося з очевидним порушенням норм міжнародного права. Проте Росія, позиціонує себе в якості одного зі світових "полюсів", вважає за можливе сама встановлювати "правила гри" на світовій арені. При цьому російська влада традиційно посилюється на Статут ООН та інші норми міжнародного права. Нині РФ підтримує "тліючий" конфлікт на Сході України і нарощує військовий потенціал у Криму та поблизу від своїх західних кордонів. Саме через агресію проти України Росія була піддана західним санкціям. Припускаємо, що нині Росія, зустрівши рішучий опір, призупинила свою геополітичну експансію в Східній Європі і реалізовує геостратегію "активної оборони". Спостерігається прагнення РФ зберегти тісний союз із Білоруссю. Росія навіть здійснює залучення Молдови до співпраці з ЄАЕС в якості спостерігача.

Сучасне протистояння із Заходом вже призвело до великих збитків для економіки РФ та інших країн ЄАЕС. Сама РФ виявилася неспроможною стати "привабливою політичною, економічною і культурною моделлю для країн пострадянського простору" [23, р. 124], а її геостратегія є навіть небезпечною для сусідніх країн.

Перспективи реалізації російською владою стратегії євразійської інтеграції виглядають досить проблематично. Вважаємо слушною думку Н. Попеску, що "мрія про геополітичну Євразію померла в Україні" [19, р. 34]. За песимістичними оцінками, протиріччя між пострадянськими країнами дедалі поглиблюватимуться, і "західні республіки колишнього СРСР опиняться в економічній орбіті ЄС, а південні – Китаю" [22]. Варто погодитися з прогнозом, що "настане день, коли лідери Росії примиряться з власною неспроможністю і грати із Заходом на рівних, і домінувати в Євразії" [14]. Відмова від реалізації занадто витратної геостратегії, спрямованої на встановлення гегемонії над пострадянським простором, вочевидь, має позитивно позначитися на геополітичному та гео економічному становищі Росії.

Висновки. У сучасній стратегії РФ пріоритетне значення надається забезпеченню контролю над євразійським простором. Гео економічний напрям стратегії Росії на пострадянському просторі передбачає подальший розвиток інтеграції в рамках ЄАЕС. РФ виступає за зміцнення та якісне перетворення ОДКБ і позиціонує себе в якості провідного актора у справі захисту колективної безпеки. У військово-політичній стратегії Росії на пострадянському просторі переважає "активна оборона". Припускається, що євразійська стратегія Росії передбачає сполучення проєктів ЄАЕС та ОДКБ. Економічний вплив РФ у Центральній Азії послаблюється, натомість у регіоні зміцнюються позиції Китаю. Нинішнє протистояння із Заходом призводить до загострення гео економічних та геополітичних проблем РФ. Економічне послаблення Росії зменшує її потенційні можливості для реалізації стратегічних завдань євразійської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Laruelle M. Eurasia, Eurasianism, Eurasian Union: Terminological Gaps and Overlaps [Електронний ресурс] / M. Laruelle // Ponars Eurasia Policy. – 2015. – July, No. 366. – Режим доступу: <http://www.ponarseurasia.org/memo/eurasia-eurasianism-eurasian-union-terminological-gaps-and-overlaps>
2. Шаклеина Т. А. Новые тенденции в формировании подсистем в XXI в. / Т. А. Шаклеина // Сравнительная политика. – 2013. – Т. 4, № 3. – С. 33-43.
3. Hale H. E. Patronal Politics: Eurasian Regime Dynamics in Comparative Perspective / H. Hale. – N.Y.: Cambridge University Press, 2015. – xvii, 538 p.
4. Патрушев С. В. Кликократический порядок как институциональная ловушка российской модернизации / С. В. Патрушев // Полис. – 2011. – № 6. – С. 120-133.
5. Dawisha K. Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia? / K. Dawisha. – N.Y.: Simon & Shuster, 2014. – 464 p.
6. Годовой доклад за 2016 год "Об итогах и перспективах социально-экономического развития государств – членов ЕАЭС и мерах, предпринятых государствами – членами ЕАЭС в области макроэкономической политики" [Електронний ресурс] / Евразийская экономическая комиссия. 2017. – Режим доступу: [http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/economy/Views/Documents/Доклад по итогам 2016 года ред.3.pdf](http://www.eurasiancommission.org/ru/act/integr_i_makroec/dep_makroec_pol/economy/Views/Documents/Доклад%20по%20итогам%202016%20года%20ред.3.pdf)
7. Силаев Н. Союзники России и геополитический фронт в Евразии [Електронний ресурс] / Н. Силаев, А. Сушенцов // Россия в глобальной политике. – 2017. – 18 мая. – Режим доступу:

<http://www.globalaffairs.ru/valday/Soyuzniki-Rossii-i-geopoliticheskii-frontir-v-Evrazii-18717>

8. Gould-Davies N. Russia's Sovereign Globalization: Rise, Fall and Future / N. Gould-Davies // Chatham House, 2016. – 26 p.

9. Стратегия национальной безопасности Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 31 декабря 2015 года № 683 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/40391>

10. Стратегия для России. Российская внешняя политика: конец 2010-х – начало 2010-х годов / Совет по внешней и оборонной политике. – М., 2016. – 24 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svop.ru/wp-content/uploads/2016/05/D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%8B_23%D0%BC%D0%B0%D1%8F_sm.pdf

11. Концепция внешней политики Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 30 ноября 2016 года № 640 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/acts/bank/41451>

12. MacFarlane S. N. The 'R' in BRICs: Is Russia an Emerging Power? / S. N. Macfarlane // International Affairs. – 2006. – Vol. 82, No. 1. – P. 41-57.

13. Дорошко М. С. Митний союз і єдиний економічний простір як російські геополітичні проєкти / М. С. Дорошко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2011. – Вип. 17. – С. 66-69.

14. Kotkin S. Russia's Perpetual Geopolitics. Putin Returns to the Historical Pattern [Електронний ресурс] / S. Kotkin // Foreign Affairs. – 2016. – May/June. – Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics>

15. Starr S. F., Cornell S. Tactics and Instruments in Putin's Grand Strategy / S. F. Starr, S. Cornell // Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents. S. F. Starr, S. E. Cornell (Ed.). – Washington, DC: Johns Hopkins University-SAIS, 2014 – P. 59-81.

16. Путин В. Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня / В. Путин // Известия. – 3. 10. 2011 г.

17. Договор о Евразийском экономическом союзе. 29 мая 2014 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.gov.ru/minec/about/structure/depsng/agreement-eurasian-economic-union>

18. Ачкасов В. А. Станет ли Евразийский экономический союз "лучшей версией Европейского союза"? / В. А. Ачкасов // Вестник СПбГУ. Сер. 6. Политология. Международные отношения. – 2016. – Вып. 4. – С. 4-14.

19. Popescu N. Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely / N. Popescu // Chaillot Paper. – 2014. – No. 132, 09 September. – 48 p.

20. Якунин В. И. Интегральный проект солидарного развития на Евро-Азиатском континенте (научно-практическая концепция) / В. И. Якунин. – М.: ИСПИ РАН, 2014. – 104 с.

21. Стратегия экономической безопасности Российской Федерации на период до 2030 года. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 13 мая 2017 года № 208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://static.kremlin.ru/media/acts/files/0001201705150001.pdf>

22. Иноземцев В. Период полураспада [Електронний ресурс] / В. Иноземцев // РСМД. – 02 ноября 2016. – Режим доступу: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=8314#top-content

23. Ferrari A. Russia and the Eurasian Economic Union. A Failed Project? / A. Ferrari // Putin's Russia: Really Back? A. Ferrari (Ed.), ISPI. – 2016. – P. 115-130.

24. Военная доктрина Российской Федерации. Утверждена Указом Президента Российской Федерации от 25 декабря 2014 года № Пр.-2976 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

25. Стратегия коллективной безопасности Организации Договора о коллективной безопасности на период до 2025 года. Утверждена Решением Совета коллективной безопасности ОДКБ от 14 октября 2016 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=8382

26. Baev P. The CSTO: Military Dimension of the Russian Reintegration Effort / P. Baev // Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents. S. F. Starr, S. E. Cornell (Ed.). – Washington, D.C.: Johns Hopkins University-SAIS, 2014 – P. 40-48.

Надійшла до редколегії 07.06.17

A. Goltsov, PhD, doctoral candidate
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EURASIAN STRATEGY OF THE RUSSIAN FEDERATION: INTEGRATION DIMENSION

Ensuring maximum control over the post-Soviet (Eurasian) space is very important for contemporary geostrategy of the Russian Federation. It tries to preserve the institutions of the Commonwealth of Independent States as a tool for managing international cooperation in the post-Soviet space. The main focus of the Eurasian geoeconomic strategy of Russia is the further development of integration association – the Eurasian Economic Union. The creation of EAEU brought only small economic benefits for Russia. Functioning of the integration group has in general a low efficiency. Other member states of EAEU seek to ensure their economic interests and to preserve state sovereignty. Russia tries to increase the efficiency of the Collective Security Treaty Organization as the military and political alliance for protection against war, terrorism and other threats. Russia's strategy is aimed at strengthening of its geopolitical positions in Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia. Regional Eurasian project of the RF ("Small Eurasia") must be connected with other projects of international cooperation in the framework of the "Great Eurasia". The competition from China, especially the project "Silk Road Economic Belt" weakens the strategic position of Russia in the Central Asia. The numerous internal and external factors hinder Russia to implement strategy of the Eurasian integration.

Key words: Eurasian space, geostrategy, "Small Eurasia", geoeconomic project, economic integration, Eurasian Economic Union.

А. Гольцов, канд. геогр. наук, докторант
 Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ЕВРАЗИЙСКАЯ СТРАТЕГИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ: ИНТЕГРАЦИОННОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Для современной геостратегии Российской Федерации остается чрезвычайно важным обеспечение максимального контроля над постсоветским (евразийским) пространством. Россия пытается сохранить институты Содружества независимых государств как инструменты для управления международным сотрудничеством на постсоветском пространстве. Главным геоэкономическим направлением евразийской стратегии России является дальнейшее развитие интеграционного объединения – Евразийского экономического союза. Создание ЕАЭС принесло России лишь небольшие экономические выгоды, в целом функционирование интеграционной группировки имеет невысокую результативность. Другие страны-члены ЕАЭС стремятся обеспечить свои экономические интересы и сохранить государственную суверенитет. Россия пытается повысить эффективность функционирования Организации договора коллективной безопасности как военно-политического альянса для защиты от военных, террористических и других угроз. Стратегия России нацелена на укрепление геополитических позиций в Восточной Европе, на Кавказе и в Центральной Азии. Региональный евразийский проект РФ ("Малая Евразия") должен быть сопряжен с другими проектами международного сотрудничества в рамках "Большой Евразии". Конкуренция со стороны Китая, особенно проект "Экономический пояс Шелкового пути" ослабляет стратегические позиции России в Центральной Азии. Многочисленные внутренние и внешние факторы препятствуют России в реализации стратегии евразийской интеграции.

Ключевые слова: евразийское пространство, геостратегия, "Малая Евразия", геоэкономический проект, экономическая интеграция, Евразийский экономический союз.

УДК 327:913(73+575)

С. Даниленко, д-р політ. наук, доц.
 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,
 О. Гальона, політолог

ГЕОПОЛІТИЧНІ АКЦЕНТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ США У ЦЕНТРАЛЬНІЙ АЗІЇ

У статті розглядаються питання, пов'язані із зовнішньою політикою Сполучених Штатів Америки у центральноазійському регіоні в епоху глобалізації у світі та посилення змагань за зовнішні ринки і доступ до сировинних ресурсів.

У роботі висвітлюються процеси щодо співробітництва США з Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном, Узбекистаном у різних сферах, акцентовано увагу на політико-економічній складовій їх міждержавної взаємодії та питаннях безпеки.

Мова йде також про роль США та їх взаємодію із центральноазійськими країнами в рамках боротьби із міжнародним тероризмом, вирішення проблем щодо розвитку Афганістану.

На фоні окреслених основних геополітичних акцентів американської зовнішньої політики у Центральній Азії дається оцінка курсу США в рамках їх співпраці з країнами регіону.

Автори аналізують факти, презентують бачення і висновки, що стосуються системної та послідовної політики Сполучених Штатів Америки у регіоні Центральної Азії, трансформаційних аспектів взаємовідносин США з центральноазійськими країнами на двосторонньому та багатосторонньому рівнях під кутом зору геополітичних інтересів протягом останньої чверті століття, а також погляд щодо перспектив розвитку їх взаємовигідного партнерського співробітництва.

Ключові слова: Центральна Азія, Сполучені Штати Америки, інтеграційні процеси, геополітичні завдання, міжнародне співробітництво, диверсифікація транзитних шляхів, довгострокові національні інтереси, побудова взаємовигідних зв'язків, регіональна співпраця, боротьба з тероризмом, безпека.

Постановка проблеми. У період з моменту набуття незалежності Казахстаном, Киргизстаном, Таджикистаном, Туркменістаном, Узбекистаном і до цього часу американська зовнішня політика у центральноазійському регіоні характеризується багатофакторними аспектами її спрямованості під кутом зору національних інтересів США. Динамічні зміни, які відбувалися протягом останньої чверті століття у Центральній Азії та ситуація в Афганістані зумовлювали процес формування, а також певну корекцію американської стратегії і тактики у безпековому та політико-економічному вимірах. Це визначає важливість і актуальність дослідження тенденцій, а також перспектив побудови різноформатних відносин між Сполученими Штатами Америки і центральноазійськими країнами у розрізі відповідних геополітичних акцентів зовнішньої політики США в регіоні.

Мета статті. Стаття має на меті зафіксувати авторське бачення щодо зміщення геополітичних акцентів зовнішньої політики США в Центральній Азії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномасштабним питанням американської зовнішньої політики у Центральній Азії та відносин США з країнами центральноазійського регіону повністю або частково присвячено публікації цілої низки представників експертного середовища.

В Україні слід згадати таких дослідників і вчених, як В. Бадрак, А. Гончарук, Р. Джангужин (Жангожа),

Д. Дорофєєв, В. Кузнецов, Б. Левик, Т. Ляшенко, В. Малярров, М. Мурашкіна, Ю. Павленко, Б. Парахонський, О. Резнікова, А. Рижикова, О. Сенченко, О. Тригуб та ін.

Серед центральноазійських експертів та науковців можна відзначити роботи Р. Абдулло, А. Акматалієвої, Ж. Алдубашевої, Р. Алієвої, М. Ашимбаєва, Ф. Бафоева, А. Баховадінова, А. Верещагіна, Х. Додіхудоєва, Г. Іскакової, К. Іскандарова, Д. Кадиберкули, Р. Келешека, О. Князева, М. Лаумуліна, П. Муллоджанова, М. Нургалиєва, Н. Омарова, М. Омарова, В. Парамонова, М. Рахімова, С. Савчук-Курбанова, А. Саїдмуродова, Б. Султанова, К. Сироежкіна, С. Ташматової, Ф. Толіпова, Г. Тулепбергенової, А. Умарова, Ж. Урманбетової, Х. Холікназарова, С. Шарапової, М. Шукурзоди, А. Язмурадова.

Заслужують на увагу публікації західних авторів, зокрема Д. Берніса, З. Бжезінського, С. Бланка, К. Блафа, П. Брукса, Є. Вішник, Р. Гуан Тяня, Дж. Дейвіса, Р. Дермотта, Є. Джеффі, Ч. Зіглера, Р. Катлера, В. Кітспоттера, А. Коєна, Р. Крітчлоу, М. Ларуель, Е. Лейка, Р. Лела, Дж. Манкоффа, Н. Мегорана, Дж. Нікола, О. Олікера, М. Олкотт, У. Поттера, О. Раймера, О. Рара, К. Родеса, Е. Румера, М. Свіні, Р. Сокольські, Ф. Старра, П. Стронські,